

PROBLÉMY MEZINÁRODNÍHO OBCHODU SEVER – JIH JAKO HLAVNÍ PŘÍČINA POTÍŽÍ SVĚTOVÉ OBCHODNÍ ORGANIZACE

Jiří Fárek, Jaroslav Foltýn, Praha

1. Úvod

Desetileté výročí existence Světové obchodní organizace (dále WTO) a její prosincový summit 2005 dávají dobrou příležitost začít bilancovat a zobecňovat hlavní jevy, které zatěžují současný vývoj mezinárodního obchodu. Mezi nimi figuruje na jednom z čelných míst konfrontace na ose Sever – Jih. Tato konfrontační poloha sice jevově vystupuje jako souhrn nespočetných negociačních střetů a potíží v obchodních stycích, v zásadě ale tvoří i problém teoretický, velmi závažný pro celou světovou ekonomiku. Je tedy na čase začít pohlížet na záplavu relevantní faktografie z poněkud obecnější stránky, i když v této fázi a v našich podmínkách může jít jenom o pouhé zárodečné stadium vědeckého výzkumu.

To je příčinou, proč tato sta• si neklade za cíl podat ani obšrný a vyčerpávající přehled současných obchodních potíží „Severu“ (vyspělých ekonomik – dále VE) a „Jihu“ (rozvojových zemí – dále RZ), ani narůstajících ekonomických problémů v jejich vzta•hu. Na to by bylo zapotřebí obsáhlé monografie. Snahou autorů je charakterizovat tyto obtíže a pnutí, jak se projevíly zejména v agendě WTO posledních let (1995–2005), respektive na přelomu milénia. V zásadě jde o zobrazení většiny bariér bránících rozvoji obchodních vztahů, které jsou nejenom jedny z nejvýznamnějších v celém systému mezinárodních ekonomických vztahů, ale stojí také na čelném místě negativního vývoje řady globálních problémů, alespo• co se týká jejich ekonomické stránky.

Utřídění (věcné i chronologické) negociačních procedur, spojených s činností WTO po jejím vzniku jako nástupnické instituce GATT, dobře odhaluje na pozadí zdánlivě jen volně propojených událostí, summitů OSN a WTO, vyhlášení Katarského kola negociací, nesnadného manévrování okolo Smlouvy o Ústavě pro Evropu i projednávání rozpočtu EU do roku 2013 apod., hluboké kořeny konfrontačních postojů obou skupin zemí. Vypovídá o perspektivách globální konjunktury a alespo• částečně odhaluje i hierarchii těchto problémů a překážek tak, jak se projevují v současné době, a to alespo• v obchodní oblasti.

Analytických a dílčích statí, článků a informací o jednotlivých událostech a negociacích je bezpočet. Nyní je tudíž třeba začít tyto dílčí aspekty a problémy syntetizovat¹ a vyvozovat z nich obecnější závěry pro vývoj světové ekonomiky, systému mezinárodních ekonomických vztahů, eventuálně. i potřeby zemí a regionů. Jen tak lze totiž

1 K dílčím aspektům viz např. Fárek (2003) a k prvním pokusům o syntetizaci poznatků viz Foltýn, Kafková, Kopicová, Lebeda (2006).

alespoň obrysově odhadnout, zda např. vývoj půjde cestou další liberalizace, v jakých časových horizontech, komoditní či sektorové struktúře apod..

Není totiž vyloučena ani cesta revitalizace nejrůznějších dvoustranných smluv a regionálních i subregionálních vyjednávání a obchodních schémat. Sama globalizace automaticky nezabrání dokonce ani znovuoživení protekcionismu v některých významných sortimentních oblastech. Tato sta• by tedy měla představovat zamyšlení nad těmito dílčími akcemi ve smyslu jejich postupujícího, zvolna se na jejich půdorysu tvořícího, nového obecnějšího rámce.

2. Problémy a překážky ve VE a RZ, brzdící rozvoj mezinárodního obchodu a jeho liberalizaci

V akademické poloze jsou tyto problémy a překážky poměrně dobře známy a popsány v dílech význačných autorů, jak širšího tak užšího (obchodního) zaměření, např. Kindlebergera (1978), Druckera (1994) a dalších. Potíží je, že v různých časových horizontech vystupují jejich jednotlivé skupiny v odlišné hierarchické posloupnosti, naléhavosti a v různých vztazích vůči sobě navzájem. Jejich interakce je tedy proměnlivá a na počátku 21. století je zjevně zcela jiná, než bývala v 60., 70. eventuálně ještě v 80. letech. Je také jinak navázána na jiné (neobchodní) faktory – na oblast kapitálovou, produkční, správní a další.

V průběhu rozvoje technologických společností a bouřlivých inovací se objevují aspekty a problémy nové, které prostě nejde do starých šablon „vtěsnat“. Například již dávno nefungují stará schémata, založená na předpokladu excesivní směny surovin a potravin z RZ za průmyslové výrobky z VE, založená původně na doznívání poválečného, surovinově náročného boomu a pomalu se zotavujícího zemědělství a potravinářského průmyslu ve VE. Vyvrátil je ostatně již na konci 70. let W. W. Leontieff a dokázal exaktně (pro USA) svou metodu input – output.²

Po jistou dobu tento model vyspělým ekonomikám ale vyhovoval, nebo• ho bylo snadné korigovat tarifními a netarifními opatřeními. Ta ovšem byla přičiněním GATT (Kennedyho, Tokijské a další kola negociací), jakož i systémem preferencí a dohod (např. GSP) značně omezena. VE naopak ve většině sortimentu začínaly poci•ovat přebytek a tradiční celní a další opatření přímého charakteru nehradily nepřímými. Z nich nejdůležitější se staly dotace domácím producentům a farmářům, které navíc řešily alespoň částečně přesun hledisek od čistě průrustových směrem k ekologickým, krajinotvorným, turistickým, rozvoji služeb atd.

Od 70. let byl postupně vybudován systém dotací jak v USA, tak i v EU, kde byl podporován lobbyistickými zájmy různých produkčních, zejména zemědělských oblastí. Systém dotací je administrativně náročnější a vůči mezinárodnímu obchodu méně flexibilní, než dřívější systém celní a jiné ochrany. Mechanismus dotací má daleko jemnější soukolí fungování jeho mnohočetných součástí a jejich interakcí.

Může být sice postupně centralizován, ale spíše až na svých horních etážích pomocí dosti náročných administrativních kolosů ve vedení EU, ministerstev, majících však

2 Jde o jev známý jako tzv. Leontieffův paradox. Viz Leontieff (1978).

různé kompetence atd. Dokud funguje na národních (státních) exekutivních bázích, je těžkopádný. Zlepšení by mohlo přinést až další politicko-ekonomické prohlubování evropské integrace, což je zřejmě též jednou z mnoha příčin tlaků na přijetí Smlouvy o Ústavě pro Evropu či nějakého ekvivalentu v poslední době. V Japonsku a v USA jsou to mechanismy jiné, ale v zásadě s obdobným účelem.

Ačkoli systém preferencí výrobních i exportních je subjektivně dobře zvládnán, objektivně se stává stále větší přítěží v mnoha ekonomických i mimoekonomických oblastech lidské činnosti. Přes veškerou snahu kvalifikovaného a zcela kompetentního úřednického aparátu, začíná sypat písek do soukolí ekonomicko-sociálního vývoje ve VE. Navíc komplikuje vztahy k RZ, které jsou nadto stále zatížené vazbami bývalých metropolí k původním koloniím a reziduálně přetrvávají. Od problematiky VE však musíme přejít k problémům RZ, které jsou prostřednictvím mezinárodního obchodu vnášeny do WTO a globální konjunktury vůbec. Shledáváme, že jsou odlišné, věcně a částečně i technicky, hlavně co do obchodní politiky a její implementace.

Tato rozdílnost podmiňuje konfrontační postoje, jež přispívají k eskalaci napětí Sever – Jih, samozřejmě spolu s mnoha jinými. Rozvojová rétorika VE se v mnohém odlišuje od reálných procesů a její dichotomii lze dobře sledovat právě na chronologii uzlových bodů globálních obchodních negociací v posledních 5–7 letech. Problémy RZ jsou samozřejmě složitější než u zemí vyspělých, ale dnes již nelze tvrdit, že by zásadním způsobem ovlivňovaly implementaci dohod, eventuálně dosahovaných na půdě WTO. Rozvojové země již většinou prošly určitou industrializací, ekonomicky se diferencovaly a řada z nich je schopna kooperace s VE formou subdotávek, offsetových programů a dalších forem standardního obchodního styku.

Sentimenty 60. až 90. let, protiimperialistická rétorika, principiální negativismus a paušální nedostatek dobré vůle a částečně i ekonomická, organizační a administrativní nekompetence jsou z valné části překonány. Na vrcholné manažerské a částečně i politické úrovni většinou najdeme absolventy velmi prestižních západních univerzit, jimž nechybí ani věcné ani metodicko-logické předpoklady tyto dohody plnit. Nechybí jim ani obchodní instinkty – příslušníci některých RZ (např. levantského původu) jsou pokládáni za nejlepší obchodníky na světě vůbec. Přesto se část RZ cítí ztracena v džungli negociací a předpisů WTO a dalších národních a mezinárodních organizací. Bují ovšem byrokracie, nepotismus a korupce, ta je však přítomna i ve VE a zejména v tranzitivních zemích.

Co ovšem přetrvává, je poněkud odlišný životní styl a rytmus, žebříček hodnot a další psychologické a civilizační atributy, tedy odlišné a multikulturní prostředí. Kdo počítá s rychlou homogenizací vlivem překotně postupující globalizace v této sféře, bude velmi pravděpodobně zklamán. Tento stav je a bude déledobý, trvající ještě dekády. Rozdílná je úroveň nižších implementačních článků, tj. daňových, celních, finančních a jiných prováděcích kádřů. Zde je situace často zlá a zde vskutku může implementaci případných dohod WTO značně zbrzdit.

Navíc se již i v tomto prostředí začíná projevovat negativismus, zesilující výše uvedené kulturně-civilizační odlišnosti a někdy se přidává i náboženská problematika, zejména v muslimském světě. Situaci může zhoršit politická nestabilita, regionální, kmenové a jiné aspekty. Nejhorší je stav, kdy centrální vláda nemá pod kontrolou celé

oblasti a svazové státy, kdy probíhají gerilové střety atd. Situace může pak eskalovat do časově sice omezené, ale úplné neschopnosti plnit podmínky dohod WTO a zajistit je jak politicky, tak ekonomicky. Na multilaterální úrovni je situace zpravidla horší než na úrovni bilaterální.

Přesto by nebylo dobré takové potíže zveličovat anebo se pouštět do generalizací. Je třeba si uvědomit, že RZ jsou stále ještě jen částečně odpovědné za často chaotické situace a jevy, které v dalším textu ještě dále rozvedeme. Mnoho seriózních autorů se domnívá, že největším proviněním bývalých koloniálních mocností nebyla sama exploatace kolonií, ale neschopnost či nevěle vybudovat alespoň zárodky občanských společností. Ve většině „klasických“ RZ jen naprostá menšina lidí měla až do dekolonizace možnosti poněkud participovat na správě svých zemí. Pokud do skupiny RZ zahrnujeme nejen „klasické“ RZ, ale i tranzitivní ekonomiky (dále jen TE), je situace dosti podobná, neboť totalitní režimy fungovaly obdobně.

Nedostatek efektivnosti výkonu obchodní infrastruktury RZ na střední a nižší úrovni je podmíněn také diskriminačním „digitálním rozdělením světa“ (digital division – výraz z Miléniové deklarace OSN), tj. zejména nedostatečným přístupem k informačním a komunikačním technologiím. Jeho příčinu je možné identifikovat hlavně v nedostatečných investicích produkčních firem informačních technologií z vyspělých zemí do RZ, zdůvodňované jejich nedostatečnou politickou stabilitou a nevyspělou ekonomikou, tedy pomalou a nejistou návratností.³ Tím se ovšem vytváří „bludný kruh“ (vicious circle), který až do druhé poloviny 90. let zůstával dosti nepovšimnut. V době vyhlášení Miléniové deklarace počet uživatelů internetu v New Yorku byl ekvivalentní celé Africe, včetně Jihoafrické unie.

Teprve v roce 2000 započalo koordinovanější úsilí k překonání tohoto digitálního rozdělení světa (zřízení UNITEC, ITC Task Force atd.), které je však finančně poddimenzováno (500 mil. USD), přičemž skutečná potřeba je řádově vyšší. Protože tyto iniciativy jsou taženy stále sítí OSN (UNCTAD, ECOSOC), bylo by vhodné, aby se WTO více angažovala i na tomto poli. Je možné říci, že bez technologického pokroku v procedurální rovině implementace nebude nikdy dosaženo pokroku ve věcné rovině technického zaostávání RZ a zabráněno upadání jejich reálných směnných relací (terms of trade).

Administrativní překážky v RZ je možné pracovním rozdělit na skutečné a účelové. Skutečné (zejména tarifní) jsou v RZ dohodami WTO ovlivnitelné, byť obtížné a s průtahy. Netarifní (množstevní, fyto-sanitární atd.) ještě o něco hůře, ale stále ještě při dobré vůli únosně. Problémem jsou překážky účelové (fiktivní), svázané s korupcí a legislativními zmatky, různými výklady domácích zákonů i mezinárodních úmluv. Ve zkratce je třeba říci, že jde o stav relativně trvalý a je iluzorní doufat v podstatnou redukci či eliminaci korupce. Ta je v RZ obrovská (obdobné hodnocení platí i pro TE, včetně ČR).

3 UN: Millenium Declaration, UN Millenium Summit, September 2000, N. Y., Res. A/RES/55/2. Obchodní trendy převzaty zejména z UNCTAD Trade and Development Report 2003, N. Y. and Geneva 2003, kap. II a III.

Je vůbec problematické, že tento fenomén je spojován ve většině materiálů mezinárodních organizací, včetně WTO, pouze s RZ, protože existuje i ve vyspělých zemích a dokonce, vzhledem k sofistikované podobě, je diskutabilní, kde je vůbec větší (objemově). Korupci jsou méně postiženy pouze ustálené demokracie a občanské společnosti, jimž však koloniální mocnosti nedaly příliš šanci vzniknout. Korupce je často tolerována i vládními administrativami z příčin lobbyismu, klientelismu atd. ve vlastních řadách. V RZ ale, při uvážení toho, jak špatně či vůbec nijak jsou placeni celní, fiskální a jiní úředníci, lze pochopit, že si „doplňují příjem“. Obecně platí, že vzhledem ke stavu veřejných financí a vystavení tlaků deficitů v centrálních i místních rozpočtech, se RZ brání redukcí tarifních a netarifních omezení jako jednoho z hlavních (navíc jistých) zdrojů státních financí. Musí tak splácet obrovské sumy dluhových služeb.

3. Geneze konfrontačních aspektů v agendě WTO do vyhlášení Katarského kola

Jestliže v minulosti byly RZ zvyklé koncese požadovat a získávat, stav, kdy nyní by je měly samotné začít poskytovat, je pro ně určité „novum“, které jim nevyhovuje a je pro ně nezvyklé. Obdobná situace je ve fiskální oblasti. RZ dříve inklinovaly ke zvyšování daňové zátěže (přímých i nepřímých daní). Nyní ji snižují, včetně poskytování daňových prázdin pro zahraniční investory, avšak dostávají se stále více do dumpingových střetů a soudních pří.

Kapitál však již dávno neproudí za levnou pracovní silou a za nízkými daněmi, ale upřednostňuje „technologicky podpurné prostředí“, tj. disponibilní infrastrukturu (dopravní, sociální, energetickou), možnosti subdodávek a pracovní sílu sice levnou, ale relativně kvalifikovanou. Řada autorit (např. klasik světové ekonomiky a světového obchodu Ch. P. Kindleberger) se proto staví spíše skepticky k možnostem realizovat v RZ růst tažený exportní orientací, kterážto strategie by byla pravděpodobně vyhrazena jen menšině z nich.⁴

Tím se dostáváme ke schopnosti RZ vyhodnocovat situaci, analyzovat své možnosti a vyjednávat. Vycházíme-li z toho, že WTO je dnes hlavním kolbištěm uspořádání mezinárodních ekonomických vztahů – a to alespoň v oblasti obchodu – bude pozice RZ asi obtížnější než dříve, kdy tímto místem střetů byl UNCTAD, UNIDO, event. vrcholná fóra OSN včetně Valného shromáždění (do roku 1989) a kdy GATT se zabýval převážně odstraňováním obchodních překážek, bez širokých konsekvencí. Schopnost RZ analyzovat je velmi různá. Od např. Indie, disponující vynikajícími ekonomy, statistiky a matematiky, až k chudým malým státům Afriky či Střední Ameriky leží široká škála těchto schopností. V průměru se zdá, že s pomocí solidních mezinárodních konzultantských firem a ve vzrůstající míře i nevládních organizací touto schopností RZ většinou již disponují, někdy však nevyužívají – a• chybně či v důsledku úplatků – jejich dobrého výběru.

V 70. a 80. letech se však modifikovala tzv. akční či negociační jednota RZ, která slavila úspěchy na přelomu 60. a 70. let (tzv. Nový mezinárodní ekonomický řád, úspěšná první i druhá akce OPEC, revoluce cen surovin a prvovýrobků atd.). Vlivem

4 Viz pramen uvedený v předcházející poznámce (3), sub. 2.

ekonomické diferenciacie a pádem bipolárneho sveta se oslabila akční jednota „Jihu“ tak, že se s ní již vážněji nepočítalo.

V modifikované podobě však se vznikem nově ustavovaných zájmových skupin (např. G-21) se právě negociacemi WTO od Seattlu přes Dauhá, Cancún a Ženevu zdá, že její základní prvky přežily, a že i velmi diferencovaný celek se může načas spojit k dosažení určitého společného zájmu. Zdali tato metamorfóza akční jednoty „Jihu“ (Fárek, Foltýn, 2004) přetrvá alespoň do skončení Katarského kola (event. i déle) je otázka, které by se jistě zasloužilo věnovat pozornost, neboť takový vývoj vyloučen není a může přinést závažné nové momenty i pro WTO a implementaci příslušných dohod vůbec.

WTO vznikla na obrysu bývalé GATT, existující od roku 1948 jako výsledek tzv. Havanské charty. WTO začala pracovat od roku 1995 a oslavila tedy již desáté výročí své existence. Za tuto dekádu se stala jednou z nejkontroverznějších mezinárodních organizací (GATT byl pouze mezivládní dohodou, WTO se přeměnila v roce 2001 na mezinárodní organizaci). Od počátku byla legitimita WTO zpochybňována zejména ze strany RZ kvůli diskriminačním praktikám a tyto země sem vstupovaly pouze váhavě.

Jako organizace nyní zahrnuje 149 zemí, některé dosud stojí mimo (z nejdůležitějších např. Ruská federace). Reprezentativnost WTO je tedy stále poněkud sporná a nechybí ani komentáře, označující ji za „papírového tygra“ (Ludwig von Mises Institute), „netransparentní a feudální instituci par excellence“ (Bello, W., 2002) apod. Postupně však sílí, v poslední době ji uznávají i velké mezinárodní koncerny, EU, USA, a dokonce i instituce typu OXFAM, která při ní zřídila svou expozituru (viz dále).

Dvojí standardy a pokřivená pravidla, která jsou hlavní příčinou averze zejména RZ a antiglobalistických hnutí vůči WTO, lze demonstrovat na mnoha příkladech. Nelze vyjmenovat všechny, soustředíme se proto na některé uzlové body (jako byla konference v Dauhá), kde byly zneužity v přímo tragikomické podobě. Zajistily sice vyhlášení Katarského kola, ale byly příčinou krachu následné konference v Cancúnu (Fárek, Lebeda, 2003) a ještě před tím známých události roku 1999 v Seattlu.

Již zde se objevil pojem „zeleného pokoje“, který potom vešel do frazeologie a mezinárodně-vztahového folkloru či slovníku vnějších ekonomických vztahů jako symbol nerovnosti, dvojích standardů, nátlakových praktik a neprůhlednosti. Údajně vznikl tak, že někteří delegáti RZ a TE, kteří obdrželi informaci o jednání, postupně objevili, že nejde o reálnou místnost, ale zastírací pojem pro klíčové rozhodování tzv. jádra zemí WTO (cca 25–30 zemí), pojmenovaného snad podle barvy tapet v pracovním generálního ředitele WTO v Ženevě. S arogantní přímočarostí to ostatně připustila zástupkyně USA Charlene Bershevská po summitu v Seattlu a popsala důsledky a vývoj této „metody“ zcela explicitně (Foltýn, 2005). Podle taktiky „zeleného pokoje“ byla pak organizována 4. meziministerská komise WTO v Dauhá (Katar) údajně úspěšně, leč znehodnocená těmito praktikami.

4. Rozvojová agenda WTO po summitu v Dauhá. Rozvojová rétorika versus reálné zájmy

Návrh výsledné rezoluce z Dauhá nevzal vůbec v úvahu přání chudých zemí, aby se WTO soustředila primárně na otázky implementace a nikoliv spouštění nového

(Katarského) kola, protože nebyly spokojeny ani s výsledky, ani s realizací dřívějšího Uruguayského kola. Návrh byl zveřejněn na poslední chvíli jako tzv. čistý text, asi 3 týdny před konferencí samou a byl zaměřen na kolo nové, na otázky konkurence maximální liberalizací, na investiční politiku, vládní opatření a obchodní podporu, ovšem se společným jmenovatelem vysoké míry liberalizace a volné hry tržních sil.⁵

Sám výběr Dauhá byl dosti nešťastný a účelový. Jako argument zde sloužila údajně klidná atmosféra bez terorizmu (což dnes již ani zde neplatí). Samy události 11. září 2001 posloužily jako vhodná příležitost vedoucímu delegace USA Robertu Zoellickovi a komisaři pro obchod EU Pascalu Lamymu k vystupňování tlaku na RZ a obhajobu nového kola podle draftu rezoluce podporovaného argumentací, že je nutné zabránit globální recesi z této teroristické akce. Osm týdnů po útoku bylo ovšem těžké nést nálepku odpůrce protiteroristických akcí.

Následovaly další nátlakové akce a praktiky, z nichž lze uvést následující. Návrh rezoluce byl již prezentován jako konsenzus, jemuž oponovat hrozilo nálepkou „obstructionist“; uplatnění otevřených pohrůzek vůči některým zemím (např. USA varovaly Dominikánskou republiku a Haiti, že s nimi zruší preferenční dohody); v podstatě totéž, i když ve formě „výkupného“, bylo uplatněno vůči zemím ACP (loméské země) ve formě slibu EU, že zachová tzv. výjimky ACP (Waiver ACP), pro jejich preferenční zemědělský vývoz. Pákistán zase obdržel masivní balík pomoci obchodních koncesí a dluhových úlev a to samé lze soudit o Nigerii, která původně navrhla rezoluci odsuzující Katarská ujednání, ale den ze dne jí změnila v podporu, některé rebelující země byly více či méně zdvořile odloučeny od skupiny „zeleného pokoje“ a připuštěny byly pouze ty, o nichž bylo předem známo, že zaujmou konsiliantní postoj; Katar odmítl (údajně za souhlasu sekretariátu WTO) udělit vstupní víza mnoha nevládním organizacím (NGO), údajně proto, aby nedošlo k incidentům typu Seattlu, a konečně bylo chudým zemím jasně řečeno, že budou odpovědný za další kolaps (po Seattlu), a tím implicitně za globální hospodářskou recesi.

Jakmile ovšem byla tato v podstatě nátlaková rezoluce přijata, zcela proti původním stanoviskům velké skupiny hlavně RZ, věci se naráz změnilly. Pascal Lamy kritizoval brzy po Dauhá WTO za „středověké praktiky“ (medieval measures) a tehdejší generální ředitel Michael Moore mu přitakal. Výsledky Dauhá byly pak označeny za „kompromis“ ačkoliv byly průkaznou porážkou pro „Jih“ (snad kromě několika ústupků zdravotnického rázu, jako dodávky léčiv proti AIDS, části příslušného know-how apod.).

Rozhodování WTO není podle přetrvávajícího mínění RZ transparentní ani dnes, ačkoliv se věci nyní po summitu v Hongkongu (viz dále) zlepšují. Ve skutečnosti nejde o obvyklé hlasovací procedury slibované mj. při ratifikaci dohod o WTO v polovině

5 Autory byly země zastoupené v Generálním řídicím výboru (Government Council) jako produkt 25–30 zemí „zeleného pokoje“. Tím byla znemožněna participace více než 100 zemí, resp. umožněna pouze velmi částečně. Byly sice organizovány dvě tzv. minikonference, jedna v srpnu v Mexiku a druhá v Singapuru (13.–14. října 2001), dostat však na ně pozvánku bylo pro RZ a TE obtížné, ba téměř nemožné. Sekretariát WTO argumentoval, že minikonference sám neorganizuje a nehostí. Vyslanci se tedy obraceli na zastupitelský úřad Singapuru v Ženevě, bohužel odpověď zněla, že oni jsou pouze koordinátoři setkání a nemají kompetenci pozvánky rozesílat. (Foltýn, 2005)

90. let, ale o metodu „konsenzu“, který tzv. Velká čtyřka (USA, Japonsko, Kanada a země původní EU) vnutí ostatním výše uvedenými praktikami. Rouška „konsenzu“ či metoda „en bloc“ efektivně vytěšňuje metodu „trade-offs“, zcela podle tradic GATT, kde k poslednímu hlasování údajně došlo v roce 1959 (!).

5. Příprava summitu v Hongkongu

Nejprve je třeba předeslat, že přes uvedené negativní aspekty není možné souhlasit s fundamentálními antiglobalisty, že WTO je třeba zrušit a přistupovat k této organizaci a priori negativně. Obchod Sever – Jih byl totiž historicky vždy nerovný, diskriminační vůči „Jihu“ a jako jedna z hlavních součástí mezinárodních ekonomických vztahů přispíval k jejich asymetrii. Cenové podmínky obchodu těchto chudých zemí se zhoršovaly již celá desetiletí. WTO může mnohé změnit a řadu kladných výsledků již dosáhla. Kromě toho je jasné, že mezinárodní obchod někdo řídit musí. Těžko by mohl být ponechán samovývoji.

V poslední době se dokonce zdá, že dochází k jistému sblížení oslabené WTO s jejími kritiky. Takzvaným Ženevským kompromisem ze srpna 2004 dosáhly RZ zmrazení singapurských témat⁶ a obdržely naopak předběžný příslib, že EU a USA změní dotační politiku zejména v agrární oblasti, která třemi druhy subvencí (přímé platby za vstupy, exportní dotace a důchodové dorovnání) nejvíce poškozují obchodní schopnost RZ konkurovat vůči vyspělým zemím. Nejpalcivější jsou tyto dotace u bavlny (3,7 mld. USD ročně), kukuřice a cukru v EU.

Celkem by mohla redukce obchodních bariér v rámci Katarského kola podle propočtů Světové banky přinést až 500 mld. USD, z nichž by v různých variantách RZ větší či podstatnou část inkasovaly.⁷ Proti koloniálnímu a ranému postkoloniálnímu stavu je to samozřejmě pokrok. Zahraniční obchod RZ roste již delší dobu rychleji než světový obchod a v 90. letech se jejich obchod (spolu s TE) zvýšil o 176 %, zatímco ve vyspělých zemích jen o 74 %. Mnoho RZ za uplynulých 30–35 let výrazně získalo, některé (asijské „tygři“) dokonce realizovaly rozvoj tažený exportem (Jižní Korea, Tchaj-wan, některé země ASEAN). Také země ACP přidružené podle Loméských dohod k EU (nyní Dohoda o partnerství z Cotonou) si prosadily četné koncese (systémy STABEX, MINEX, usnadněný přístup na evropské trhy apod.). I Mexiko v rámci NAFTA a dalších schémat (APEC) má nyní pozici srovnatelně lepší než na přelomu 50. a 60. let.

Přes výhrady některých RZ k určitým částem Uruguayského kola a před tím Kennedyho a Tokijského kola GATT jsou obchodně lépe situovány než v minulosti. Ve svém souhrnu je to však znehodnocováno zhoršující se pozicí většiny z nich v mezinárodní dělbě práce a zhoršujícími se směnnými relacemi, a to přesto, že podíl hotových výrobků v exportu RZ vzrostl z 20 % na 70 %. Jde totiž o jednodušší výrobky

6 Podle místa ministerské schůzky z roku 1996, kde byly formulovány čtyři nové okruhy negociace globálních pravidel, jejichž rámcové podmínky měly být určeny v Cancúnu. Jde o hospodářskou soutěž, investice, transparentnost veřejných zakázek a usnadňování obchodu.

7 The Economist, September 3, 2003, s. 61.

s menší přidanou hodnotou a více než dvě pětiny vývozu směřují opět do RZ, v čemž je silně zastoupen regionální prvek. Růst obchodu RZ (objemově i co do hodnoty) je tedy často pouze optický.

Tak zvaný „imperativ Seattlu“ spočíval především v tom, že pro „Jih“ jako celek nebyly přijatelné dvě hlavní věci. Za prvé, původní návrh multilaterální dohody o investicích (MAI) liberalizující kapitálové toky do míry, která by zvýšila finanční zranitelnost a volatilitu kapitálově podmíněné konjunktury. Za druhé, dále zachování zemědělských dotací v celkem nezměněné formě, což ničí dlouhodobě jejich zemědělství, vede k ekologické devastaci a chudnutí celých regionů. Uvádí se, že EU a USA vynakládají formou dotací svým pěstitelům přes 300 mld. USD ročně, což je zhruba šestinásobek celé oficiální rozvojové pomoci.⁸

Ochranářskými dotacemi se vyrazují ze světových trhů celé velké segmenty RZ a TE, jejich produktů a pěstitelů. VE se brání dovozům RZ i jinak. Uzavírají na regionální či subregionální bázi preferenční dohody (USA a MERCOSUR, Japonsko a Čína) apod. WTO by proto zjevně mohla dělat více pro skutečně globální liberalizaci, kde by měly všechny země a uskupení stejná práva i povinnosti, nedocházelo by k diskriminačním praktikám v systému mezinárodního obchodu, jenž by se stal předvídatelnější a transparentnější.

Tento princip, který by mohl posloužit i boji se světovou chudobou, byl porušen nejvíce ujednáními z Dauhá. Zde se objevily jevy svědčící jasně, že vyspělé země to nemyslí s agendou tzv. Rozvojového kola rozhovorů o světovém obchodu příliš vážně, že žádají na RZ otevírání trhů, zatímco úporně dbají na ochranu trhů a zájmů vlastních. U některých oborů (v USA např. kukuřičná a bavlnářská lobby) zcela flagrantně tuto asymetrii prosazovaly a dále prosazují navzdory líbivé rétorice.

Realizace návrhů z Dauhá by možná rozdělila výnosy více ve prospěch RZ, leč pouze některých a dlouhodobě neperspektivně. Navíc požadavek, aby RZ dodržovaly stejné nebo obdobné standardy obchodní politiky, je toho času nerealistický, protože chudé země na takové systémy nemají prostě prostředky. Nepomohlo by ani zvýšení rozvojové pomoci (na základě Katarského kola), která ostatně již po léta stále klesá (Foltýn, Hřích, 2001). Eventualita technické a finanční pomoci nejchudším státům pro zlepšování jejich exportní schopnosti je rovněž vzdálená.

Střet rozvojové rétoriky a reálných zájmů je tedy možno charakterizovat tak, že liberalizace obchodu, sama o sobě prospěšná, je beze změn v systému mezinárodních ekonomických vztahů jen prázdným sloganem. Obchod sám o sobě rozdíl mezi bohatými a chudými nesmyje, tyto země musí dostat příležitost k prodeji svého zboží na vyspělých trzích, aby si mohly posleze pomoci samy. K tomu potřebují oddlužení, event. některé koncese v oblasti mezinárodních ekonomických vztahů (třeba formou tzv. Tobbinovy daně a jinak). Takový scénář navrhl, včetně pomoci zahraničních investorů, v červnu 2005 na konferenci UNCTAD v Sao Paulu prezident Brazílie Luiz I. Lula da Silva.

8 S tím kontrastuje poznatek, že přes tři čtvrtiny chudých obyvatel planety žije ve venkovských oblastech v závislosti na exportu agrárních produktů. Viz Watkins, K. (2003).

Co nejširší prosazení volné hry tržních sil v mezinárodním obchodu je dnes stěží v zájmu chudých zemí. Regionální krize (asijská, ruská a obě latinskoamerické) nedávno ukázaly, co je schopna vytvořit migrující bublina spekulativního portfoliového kapitálu.⁹ Tržní mechanismus má vedle řady nesporných výhod (vyšší efektivnost apod.) i kontroverzní aspekty tím, že kupí výhody na stranu silnějších a nevýhody na stranu slabších. Rovněž volné proudění kapitálu, jež je cílem MAI, je při dnešních objemech, rychlostech a nevypočitatelnosti transferů pro mnoho RZ velmi rizikové. Toto nemůže vykompenzovat zvýšení rozvojové pomoci či další parciální úlevy pro RZ, ale pouze účinné a systémové změny mezinárodních ekonomických vztahů, které by eliminovaly nejhorší symptomy asymetrie vzájemné závislosti v rychle se globalizujícím světě (Jeniček, Foltýn, 2003).

Proto došlo ke kolapsu ministerského summitu v Cancúnu, kde se podařilo skupině G-21¹⁰ rozvojových zemí negociace Katarského kola zablokovat, kterýžto stav trval v podstatě celý rok (od září 2003 do srpna 2004). Tentokrát se metodu „zeleného pokoje“ prosadit nepodařilo. Katarské kolo WTO je však pro většinu RZ cenné a totéž platí i pro světovou ekonomiku. Vydělaly by především velké země jako Čína, Brazílie, JAR, Indie. Přínos ale mohou očekávat i země vyspělé, zejména Austrálie, Nový Zéland, Kanada, ale částečně i další. Proto došlo v létě 2004 (srpen) k tzv. Ženevskému kompromisu, který otevřel možnost v Katarském kole pokračovat, by• v pozměněné podobě.

Kompromis, který se údajně zrodil v noci ze 31. července na 1. srpen 2004 po velmi bouřlivých jednáních, byl sice křehkou a málo závaznou dohodou, umožňující nicméně WTO pokračovat v negociacích a organizovat novou meziministerskou konferenci (summit), která byla svolána na prosinec 2005 do Hongkongu. Kompromis lze interpretovat různě, převážilo však mínění, že RZ, respektive skupina G 21 získala přece jen více. Nikoli v konkrétních ústupcích, ale na prestiži a mezinárodním renomé.

Bylo dosaženo dvojího výsledku. Jednak příslibu, že vyspělé země v principu souhlasí s odbouráním zemědělských dotací a jednak pozastavení agendy tzv. singapurských témat. Možná, že druhá oblast je důležitější než první, a to i přesto, že příslib odbourání dotací je nekonkrétní, bez časových, věcných a sankčních ustanovení. Jak EU, tak USA ostatně již podnikly kroky ke zpochybnění těchto závazků. Některá singapurská témata jsou však pro RZ stěží přijatelná.

Realita se tedy rozvíjí – a patrně bude i rozvíjet – podle scénáře, který s určitou dávkou „understatementu“ tehdejší generální ředitel WTO Supachai Panitchpakdi (Thajsko) ve své řeči v New Yorku začátkem března 2005 u příležitosti oslavy desátého výročí vzniku WTO charakterizoval takto: „Je pravděpodobně férové říci, že náš zjev (image) by potřeboval použít trochu leštidla (polishing)“.¹¹ WTO skutečně slouží jako tréninkový „boxerský pytel“ skoro každému, kdo má námitky proti stavu světové ekonomiky od RZ po nevládní organizace a antiglobalistické skupiny a hnutí ve

9 Blíže viz World Investment Report, 2004. New York : UN, September 2004.

10 G-21 je ustálené označení pro nově zformovanou (2003) skupinu RZ, která ve světě reprezentuje polovinu lidstva a dvě třetiny zemědělské produkce. Čelné postavení zaujaly Brazílie, Čína a Indie.

11 Time, 28. 3. 2005

vyspělých zemích. WTO, a• již oprávněně či neoprávněně, už schytala tolik úderů, že se začala chovat o mnoho konsiliantněji a méně arogantně než dříve. Sám generální ředitel Supachai, proslulý svou obrovskou zdvořilostí a vstřícným chováním, byl vystřídán „vždy optimistickým“ Pascalem Lamym.

Kromě zesílení tlaku na EU a USA ohledně odbourání většiny zemědělských dotací se WTO angažuje stále více i v obchodních arbitrážích (nedávno Airbus vers. Boeing). Je skutečností, že za dobu své existence vyřešila 325 mezinárodních sporů mezi členy, z nichž asi polovina byla akceptována a nebyla dále rozporována. P. Lamy chce urychleně dobudovat sekretariát v Ženevě, přijmout další členy, po Číně např. Ruskou federaci. Chce přijmout i Saúdskou Arábii a Alžírsko, čímž se docílí vlivu na energetický obchod. Hovoří se o cca 20 dalších členech, což by potenciálně pasovalo WTO na úlohu skutečně všesvětového dohlížitele nad mezinárodním obchodem a zbavila ji nálepky neúspěšného a navíc podjatého „papírového tygra“.

Již dnes je zřejmé, že to nepůjde snadno. Protože pokusné balónky ohledně cukerných dotací loni v EU narazily již v zárodku (totéž v USA ohledně bavlny, kukuřice a arašídů), může se Hongkongský summit a následná jednání i praxe změnit v neúspěch, tentokrát ani ne snad tolik vinou sekretariátu WTO, jako kvůli střetu zájmů různých aktérů, zemí, integračních seskupení, komoditních dohod a lobbystických skupin. Neúspěch by však byl opět automaticky připsán na vrub WTO. I když k dohodě došlo, je téměř nemožné, aby vyhovovala všem aktérům (viz odhady přínosů globální agrární liberalizace v přiloženém grafu).

Již v průběhu roku 2005 se celoročně spekulovalo, že neúspěch v Hongkongu by zcela jistě posílil tlaky na regionální řešení vůči globálním. To se již projevilo při potížích Katarského kola v roce 2004 a ostatně ani Uruguayské kolo nebylo všemi aktéry přijímáno bez výhrad. Příznivé klima k regionálním snahám poskytly změny vrcholných administrativ v USA (prezidentské volby a nová vláda) a v EU (nové složení Rady komisařů, rozšíření z 15 na 25 členů a nové složení Evropského parlamentu). I když nakonec George W. Bush byl znovu zvolen, již koncem roku 2004 na summitu APEC v Santiagu de Chile se projevil větší zájem o regionální než globální řešení obchodních liberalizací. V Asii obdobná signalizace proběhla koncem roku 2004 v jednáních Číny se z zeměmi ASEAN a možná i v Evropě na summitech EU, spojených s výměnou exekutiv a jednáních o rozpočtu na léta 2007–2013.

I když opticky by možná byla regionalizace v liberalizaci mezinárodního obchodu okamžitým lepším řešením, je třeba říci, že tlaky na vytváření silných regionálních bloků jsou z dlouhodobého hlediska stěží žádoucí. Vedly by totiž k vytváření uskupení, která by zákonitě skončila v rivalském postavení (svědectvím o tom je latentně probíhající celní válka mezi USA a EU). Negociační možnosti RZ by se tím spíše oslabovaly, nebo• by byly dalším faktorem jejich diferenciací (např. latinskoamerické země versus africké, asijské země versus latinskoamerické atd.). Kromě toho převládá mínění, že globální model liberalizace se nakonec stejně prosadí a případné nástupkyne regionálních vzájemně soupeřících bloků jej mohou pouze zdržovat a navíc přispívat ke zhoršování většiny globálních problémů, včetně světové chudoby, zadlužení a dalších.

Zákonitě tedy Hongkongský summit v prosinci 2005 sloužil jako výrazný indikátor dalšího směřování světového obchodu. Již dnes je ovšem zřejmé, že původně

plánovaných termínů uzavření Katarských negociací nebude dosaženo. Nadchází totiž teprve fáze, kdy na „kostru“ obecných – a ještě zpochybňovaných ujednání Ženevského kompromisu bude třeba „navěšovat“ konkrétní lhůty a sazby, což je vůbec nejtěžší fáze jakýchkoliv negociací. Podobně tomu bylo u Uruguayského kola, Tokijského i Kennedyho a není důvodu očekávat, že by tomu mělo být nyní jinak. Vždy• ještě některé uzavřené body Uruguayského kola (např. TRIPS – Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights) jsou znovu zpochybňovány, což se ukázalo i při tak evidentní potřebě, jakou byly dodávky vakcín proti AIDS. Katarské kolo není „znovu v otáčkách“, jak optimisticky prohlásil v létě 2004 odstupující komisař EU pro obchod Pascal Lamy, pouze se snad z umrtvené pozice váhavě a se skřípotem dalo opět do pohybu.

6. Rozpačité výsledky summitu v Hongkongu a nejistá perspektiva rozvoje a liberalizace obchodních vztahů Sever – Jih

Jak se dalo očekávat, v posledních dnech a týdnech před 15. prosincem 2005 probíhala horečná aktivita, směřující k předjednání většiny bodů agendy. V předchozím textu jsou důvody dostatečně rozvedeny. Hlavně šlo o to, aby summit neskončil již potřeží jasným fiaskem a byla alespoň částečně zachráněna prestiž a akceschopnost WTO. Tato očekávání byla co do intenzity splněna a možná i překonána, poněkud překvapující byla ale hierarchie těchto aktivit.

Jeich ústředním tématem se totiž staly obchodní vazby a úpravy obchodního režimu s Čínou. To ještě v létě 2005 očekávala jen menšina komentátorů. Většina z nich se naopak upínala ke schůzce G-8 ve skotském Gleneagles (polovina července). Ta sice nakonec posunula agendu summitu více směrem k nejhudším zemím a umožnila – zejména schválením oddlužení – jeden z mála pozitivních výsledků, ale sama o sobě by případný kolaps neodvrátila.

Co se týče vztahů s Čínou, ta v létě oznámila nejprve zrušení části svých exportních cel na drobný textil (více než 80 položek) jako hrozbu proti stížnostem EU a USA u WTO na celní bariéry, odporující jejímu novému členství ve WTO. Možné další zlevnění textilu z Číny zalarmovalo politiky a podnikatele, kteří obvinili čínské výrobce z čerpání subvencovaných energií a vody, nedodržování hygienických standardů apod. Po intenzivních negociacích těsně před zahájením summitu Čína nakonec toto zrušení odvolala, nicméně s výhradou opětné změny podle jeho průběhu a výsledků, navíc pouze na dva roky.

Samotný souboj o zemědělské dotace se sice konal, ale změnil se v polemiku s argumenty VE a RZ, z nichž obě strany měly část nepochybně oprávněnosti. Poněkud nešťastně bylo, podle našeho názoru, načasování této agendy téměř současně s vyjednáváním v Bruselu o unijním rozpočtu a původním britským návrhu na jeho snížení. A• již úmyslně či neúmyslně tak vznikl dojem, že odbourání dotací (alespoň v EU) by mělo jít na úkor nově přijatých zemí, jež by ztratily nejvíce. I když Velká Británie svůj návrh dvakrát poněkud korigovala do nakonec přijatelné podoby, pachu• ve výše zmíněném smyslu zůstala. Rozpočet byl nakonec v Bruselu přijat i novou desítkou, ale byl zase ohrožen nespokojeností Evropského parlamentu ve Štrasburku, což představovalo další zpoždění.

Komplexní řízení dotací bylo sice verbálně úspěšné (zrušení subvencí do výroby do roku 2013), ale ve skutečnosti jde opět o nezávaznou deklaraci, kterou lze těžko vynutit. De facto byl tedy celý problém odsunut. Určitou náplastí je téměř okamžité zrušení kvót a cel po nejméně rozvinuté země. Devatenáct z původních dvaceti (s výjimkou Mauritánie) získalo též oddlužení, již potvrzené mezinárodními finančními institucemi (3,3 mld. USD). Jde o tyto země: Benin, Bolívie, Burkina Faso, Kambodža, Etiopie, Ghana, Guyana, Honduras, Madagaskar, Mali, Niger, Mosambik, Nikaragua, Rwanda, Senegal, Tanzanie, Tádžikistán, Uganda a Zambie. Významné je také, že exportní podpora u bavlny by měla být do počátku roku 2007 ukončena vůbec.

Zlepšení či dosažení volného přístupu na světové trhy má též některé „vady na kráse“, zejména časový horizont (2008). V Deklaraci z Hongkongu se také neuvádí žádný popis postupů při odstraňování cel a subvencí na vývoz zemědělských a průmyslových produktů. Tato agenda, tak důležitá pro pokrok Katarského kola WTO, byla odsunuta na jednání do Ženevy, s předběžným datem uzavření koncem dubna 2006. Z minulé praxe lze usuzovat, že bude obtížně v daném horizontu splněna (má pak znamenat pokles o 20 %). Katarské kolo tak bylo sice zachráněno, ale jeho – by• i zpožděné – zakončení, je dále dubiózní. O pouze jednoletém zpoždění hovořili pouze velcí optimisté.¹²

V případě zemědělství byl sice zaznamenán jistý pohyb, nicméně rozhovory se zadržly právě na tomto sektoru, kde dotace a obchodní omezení zůstávají mnohem vyšší než ve zpracovatelském průmyslu. Přitom na zemědělství závisí více než dvě třetiny obyvatelstva RZ, které nejvíce trápí za stávajícího upořádání. K tomu lze přičíst i praxi odstupňovaných cel na zpracované výrobky, která odrazuje mnohé RZ od podnikání v činnostech s vyšší přidanou hodnotou. U služeb by členské země WTO měly předložit návrhy, v jakém časovém období jsou schopné liberalizovat své terciární sektory, což prakticky znamená umrtvení agendy. Konkrétní termíny neobsahuje Deklarace ani u naprosté většiny bodů o obchodu se zemědělským zbožím. O tzv. singapurských tématech (viz bod 3) se ve shodě s Ženevským kompromisem vůbec nejednalo.

Po summitu v Hongkongu pokračovala ještě jednání v ženevském ústředí WTO, avšak bez zásadního průlomu v klíčových aspektech jednací agendy. Největší ekonomiky se neodhodlaly k politickým kompromisům, které za dané situace byly zjevně potřebné. Především to platí o reformě společné zemědělské politiky EU, blokováno jak těžkopádným rozhodovacím procesem v rámci společenství, tak i lobbyistickými tlaky zainteresovaných ekonomických i ekologických subjektů. K pozitivním efektům zřejmě nepřispěl ani na konsensu postavený rozhodovací mechanismus WTO, který komplikuje dosažení všeobecně akceptovatelné dohody. Jako postskriptum lze uvést, že předcházející poznatky, úvahy i hodnotící soudy byly podepřeny nejnovějším vývojem. V červenci 2006 totiž P. Lamy formálně v Ženevě uzavřel celé jednání tohoto (katarského) kola rozhovorů, aniž oznámil termín jejich znovuoobnovení.

12 WTO: Zemědělské dotace skončí v roce 2013. Hospodářské noviny, 19. 12. 2005.

7. Závěr: globální konsekvence

Celá historie (by• pouze desetiletá) působení WTO ukazuje zřejmě totéž, co se projevuje i v dalších oblastech, organizacích a jiných řešených problémech. Toto poselství je málo povzbudivé a naznačuje, že konfrontace „Sever – Jih“ nejeví – v ekonomické, sociální, vojensko-bezpečnostní a dalších oblastech – valný pokrok. Pokud ano, jde o pouze dílčí zlepšení, vykoupená ohromným úsilím, nejrůznějšími peripetiemi, která mohou situaci kdykoliv zastavit nebo i zvrátit. Nedaří se cíleně napravovat deformace světového obchodního systému, který desítky let redukoval cla na zboží vývozního zájmu VE a stavěl nejrůznější překážky produkci, která mohla být exportována chudými zeměmi. Tento aspekt pak zjevně tlumí ochotu RZ vstřícně přijímat všechny požadavky či návrhy vzájemné reciprocity vznášené bohatými zeměmi.

Jsmo si přirozeně vědomi komplexnosti problematiky světového obchodního systému, i toho, že exportní subvence a obchodní bariéry ze strany VE nemusejí být hlavní příčinou hospodářských nesnází RZ. K těm může přispívat i jejich vlastní ochrannářství, kdy chudé země si různými cly a kvótami sice zajiš•ují vládní příjmy, nicméně komplikují svůj vzájemný obchod, případně chrání podniky a odvětví, které by jinak nebyly schopné konkurence. To ovšem nic nemění na poznatku, že zlepšení situace chudých RZ vyžaduje v první řadě aktivizaci VE, respektive jejich připravenosti k razantnímu odeznívání různých forem protekcionismu, exportních subvencí, přežívajících diskriminačních praktik a vysokých celních tarifů. Současně je třeba respektovat situaci nejméně rozvinutých zemí. Ty potřebují jednak delší čas pro adaptaci a následné otevření svých trhů a jednak dluhové úlevy a rozvojovou pomoc k překonávání slabých míst v infrastruktuře, v kvalitě produkce a v podmínkách zapojení do mezinárodního obchodu.

V důsledku kolapsu posledních summitů WTO se komplex příslibů rozvojové agendy, dosud nijak markantně neprojevoval. Náznaky racionálnějších postojů se u EU objevily v cukerní oblasti v roce 2004. Protože ale bylo dopředu jasné, že tyto obtíže přijdou (RZ jsou schopny vyrobit cukr značně levněji), a že celý program společné zemědělské politiky (CAP) v EU není dlouhodobě financovatelný, nemohlo to být překvapením. Stejně tak bylo možno očekávat potíže u textilu (dovoz z Číny a Asie po roce 2004). Negativní dopady byly dosud spíše nepřímé, protože výrobní kapacity jsou většinou již stejně v rukou zahraničního kapitálu – jde tedy o ztrátu pracovních míst. Nelze realisticky očekávat, že EU bude dotovat pěstitele a exportéry cukrovky 720 eury za tunu. V budoucnu se projeví potíže ještě u masa, kožedělného sortimentu, možná mléčných výrobků. Tyto ztráty by měly být vykompenzovány lepšími podmínkami pro ostatní export. To, že „povinný“ optimismus, šířený většinou mezinárodních, zejména brettonwoodských pramenů a médií VE, zejména před vrcholnými konferencemi, je obvykle po jejich ukončení vystřídán zklamáním, je zřejmé i na našem tématu. Naděje vkládané do „rozvojového“ kola rozhovorů o světovém obchodu se více méně rozplynuly. Bez ohledu na „míru zavinění“ přináší nezdar kola z Dauhá, odročeného na neurčito, varovné signály pro členské státy a samotnou WTO. Vleklý průběh a nevýrazný posun mnohostranných obchodních jednání s sebou nese rizika pro celou světovou ekonomiku. Patří k nim zejména následující.

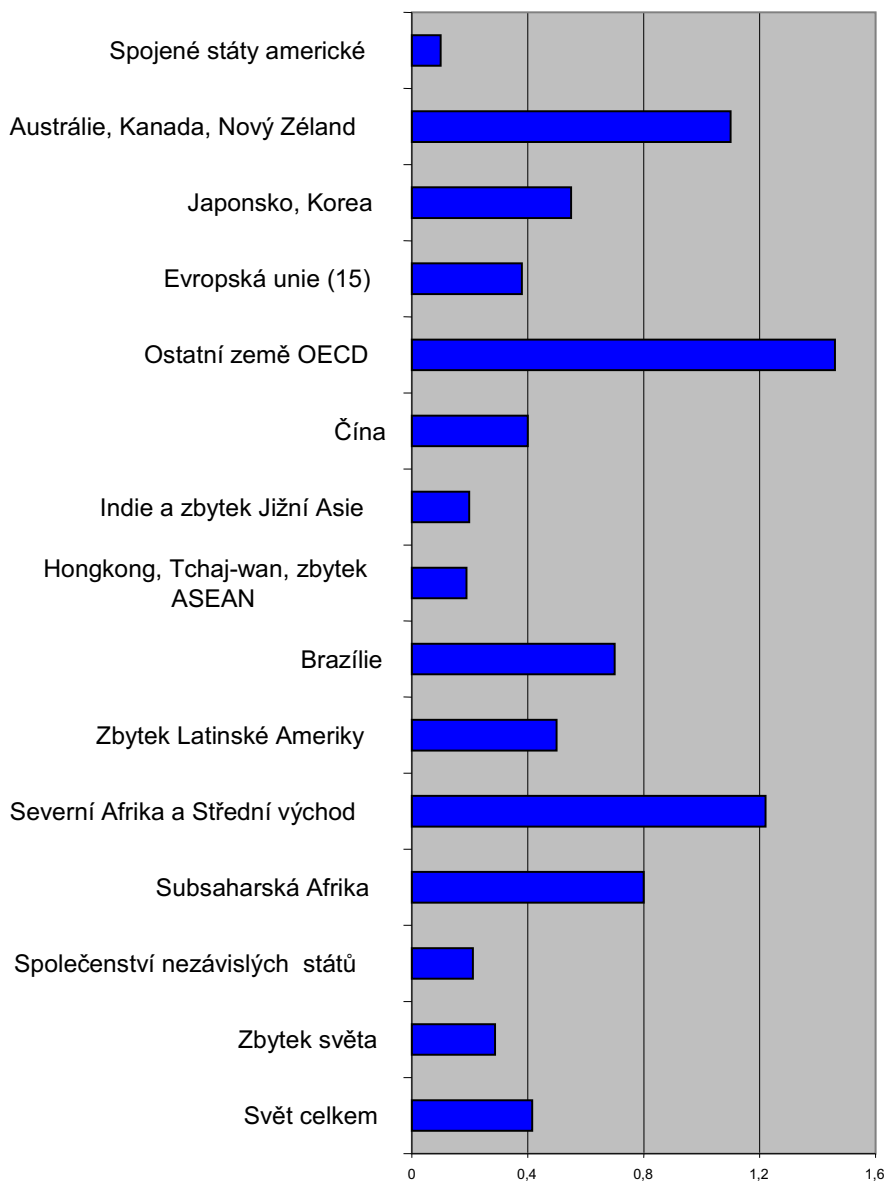
Za prvé, vzednutí protekcionismu ve světě, včetně posílení argumentační základny zastánců dvoustranných úmluv s klíčovými obchodními partnery. Za druhé, oživení regionalismu, respektive aliancí hospodářsky propojených zemí. Za třetí, sílící skepticismus pokud jde o smysluplnost a efektivnost mnohostranných jednání a přesouvání negociační aktivity na jiné platformy. Za čtvrté, oslabení politické podpory negociací v rámci WTO, která by posléze atrofovala do role smírčího tribunálu pro spory vztahující se k respektování již dříve stvrzených obchodních pravidel. Za páté, odklad příležitostí k podpoře jak celosvětového růstu, tak i k řešení problémů fluktuací a nerovnováhy na světovém trhu.

Podceňovat nelze zejména hrozbu oživení protekcionismu a různých forem ochrannářských bariér, a• již bilaterální či regionální povahy. Na zablokování multilaterálního procesu se zřejmě podílely i geopolitické cíle skupin členských zemí WTO a i když si s odstupem času uvědomují zmeškané příležitosti, zašly zřejmě příliš daleko než aby mohly spontánně ustoupit ze svých pozic. Cesta zpět k jednacímu stolu a ke všeobecně akceptovaným dohodám je zejména komplikována dlouhodobě přežívajícím přehlížením krajně obtížné situace chudých zemí. Zdá se být smutnou ironií, že rozvojový potenciál tržního hospodářství a liberalizovaného mezinárodního obchodu je svazován protekcionismem a intervenčními praktikami právě ze strany VE (příkladem je rozvětvený systém podpor, cel, kvót a netarifních bariér protěžujících zemědělský sektor). Tím jsou nejenom stovkám milionů lidí v rozvojovém světě odpírány lepší životní podmínky, ale i oslabovány růstové zdroje v soudobém světě.

Nakonec již jenom poznámka k perspektivě obnovení obchodních jednání. Chudší země budou k multilaterálnímu procesu inklinovat, nebo• v bilaterálních obchodních vztazích jsou slabšími partnery, zatímco v mnohostranných negociacích se spíše „vezou“ na vlně obecně silnější vyjednávací pozice rozvojových i tranzitivních ekonomik. Samotná bilaterální fragmentace vytváří rozbujelou i nepřehlednou členitost sítě nejrůznějších obchodních ujednání a dohod, která by země mohla opět přitahovat k široké jednací platformě. Příslibem by posléze mělo být silněji artikulované poznání, že přínosy volného obchodu vycházejí nejenom z vývozu, ale také z dovozu, který posiluje domácí konkurenci, podněcuje růst produktivity a prospívá spotřebitelům ve VE i v RZ.

Graf

Přínosy globální agrární liberalizace (zisky země a regionů v % HDP)

Pramen: Odhady MMF na podkladě simulačního modelu GTAF. World Economic Outlook, September 2002.

Literatura

- BELLO, W. 2002. Lack of Transparency in the WTO. *Development Dialogue*. 2002, no. 1, s. 117–125.
- CIHELKOVÁ, E. 2002. *Světová ekonomika, regiony a integrace*. Praha : Grada, 2002.
- DRUCKER, P. F. 1994. *Věk diskontinuity*. Praha : Management Press, 1994.
- FÁREK, J. 2002. Čína ve Světové obchodní organizaci. *Mezinárodní politika*. 2002, č. 1, s. 20–22.
- FÁREK, J. 2003. Světová obchodní organizace před Cancúnem a po něm. *Mezinárodní politika*. 2003, č. 12, s. 4–7.
- FÁREK, J. Problém zahraniční zadluženosti ve světové ekonomice a politice. *Mezinárodní politika*. 2004, č. 11, s. 4–8.
- FÁREK, J.; FOLTÝN, J. 2004. Rozvojové země v éře ekonomické globalizace. *Politická ekonomie*. 2004, č. 11, s. 793–806.
- FOLTÝN, J. 2005. Katarské kolo znovu v otáčkách? *Mezinárodní politika*. 2005, č. 2, s. 24–26.
- FOLTÝN, J. 2005. Hledání kompromisu v boji proti chudobě. *Mezinárodní politika*. 2005, č. 12, s. 7–11.
- FOLTÝN, J.; HRÍCH, J. 2001. Rozvojová pomoc a mezinárodní instituce. *Mezinárodní otázky*. 2001, č. 3.
- FOLTÝN, J.; KAFKOVÁ, T.; KOPICOVÁ, M.; LEBEDA, P. 2006. *WTO před zasedáním v Hongkongu – mezinárodní obchod a rozvoj, pozice EU a ČR*. Praha : Glopolis, o. p. s. (za podpory H. Böll Stiftung), 2006.
- JENÍČEK, V.; FOLTÝN, J. 2003. *Globální problémy a světová ekonomika*. Praha : C. H. Beck, 2003.
- KINDLEBERGER, CH. P. 1978. *Světová ekonomika*. Praha : Academia, 1978.
- LEBEDA, P. 2003. Kolapsem k reformě světového obchodu. *Mezinárodní politika*. 2003, č. 12, s. 10–12.
- LEONTIEFF, W. W. 1978. *The Future of World Economy*. Cambridge, MA : M. I. T. Press, 1978.
- WATKINS, K. 2003. Farm Fallacies that Hurt the Poor. *Development Outreach*. 2003, vol. 5, no. 2, s. 10–12. Dostupný z WWW: <http://www1.worldbank.org/devoutreach/july03>.
- WORLD ECONOMIC OUTLOOK. Washington, DC : IMF, 2000–2005.
- WORLD INVESTMENT REPORT 2004. New York : UN, September 2004.

PROBLEMS OF NORTH-SOUTH INTERNATIONAL TRADE AS THE MAIN REASON OF WORLD TRADE ORGANIZATION DIFFICULTIES

Jiří Fárek, Farní 19, CZ – 162 00 Praha 6 (jfarek@praha6.cz), Jaroslav Foltýn, Štíbrova 18, CZ – 182 00 Praha 8

Abstract

This article tries to summarize achievements of ten years anniversary of WTO (1995–2005) and the negotiations taking place at its summits from Seattle (1999) to Hongkong (2005). These achievements could be characterized at best as mediocre ones. WTO has been muddling through numerous disputes, the most important of which have been and still are agricultural subsidies of developed countries. Due to double standards and sometimes lack of transparency at least three summits (Seattle, Cancún and Doha) almost failed and the Katar Round ended deadlocked for 2004. The last Hongkong summit (December 2005) saved WTO functionality mainly through some concessions demanded by developing countries' since 1998. Katar Round, unfortunately, is still far from any safe landing. Nevertheless, the article praises some good results, too. The whole decade of such partial and practical struggling open, however, also some issues important for theory of international economics, for example such as optimality of global vers. regional-subregional options for the future international trade liberalization, etc. The article, of course, cannot pretend solving but only draws attention of academic research resp. sorting them and establishing their hierarchy.

Keywords

World Trade Organization, international trade, globalization, trade negotiations, developing countries, world economy, bilateral trade agreements, agriculture protectionism

JEL Classification

L120, F200, F400.013